

dr hab. Robert Kusek, prof. UJ
Zakład Komparatystyki Literackiej i Kulturowej
Instytut Filologii Angielskiej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

21 maja 2026 r.

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Recenzja rozprawy doktorskiej pani mgr Agaty Rupińskiej pt.

„Women, the Beauty Industry, and Personhood:

The Poetics and Politics of Face

in Selected Contemporary Fiction” („Kobiety, kanony piękna i

tożsamość. Poetyka i polityka twarzy

w wybranych utworach współczesnych]”)

Wydział Filologiczny

Instytut

Filologii Angielskiej

W ostatnich dwóch dekadach zwrot antropologiczno-kulturowy w badaniach literackich, który postuluje osadzanie ich w tym co kulturowe, na dobre zagościł w prowadzonej na polskich uniwersytetach i silnie zdedyceplinizowanej refleksji literaturoznawczej. Praca pani mgr Rupińskiej, która – odważnie i konsekwentnie – w centrum swojego zainteresowania umieszcza określone biologiczne wyposażenie podmiotów ludzkich (tj. twarz) wraz z jego kulturowymi uwarunkowaniami oraz sposoby jego reprezentacji w wybranych tekstach literackich, jest dowodem na żywotność tej pespektywy krytycznej oraz jej niesłabnącą użyteczność dla rozważań nad globalną literaturą angielskojęzyczną. Choć twarz od dawna jest częścią repertuaru problemowego kulturowego literaturoznawstwa, to niewątpliwym osiągnięciem projektu badawczego mgr Rupińskiej jest przeniesienie prowadzonej dyskusji na obszar stosunkowo słabo jeszcze opisany i krytycznie oraz historyczno-literacko zmapowany, tj. literaturę angielskojęzyczną tworzoną przez osoby pochodzenia koreańskiego – obszar, który bez wątpienia domaga się dziś bardziej kompleksowego ujęcia, szczególnie w kontekście globalnego sukcesu prozy koreańskiej, zapoczątkowanej w 2016 r. Nagrodą Międzynarodowego Bookera dla Han Kang za *Wegetariankę*. W tym sensie przedstawiona do oceny dysertacja spełnia oczekiwania jej czytelnika: stanowi bowiem oryginalne opracowanie właściwie zidentyfikowanego problemu badawczego przy

Al. Mickiewicza 9A

31-120 Kraków

tel. +48 12 663 44 47

+48 12 663 43 71

www.ifa.filg.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

uzasadnionym wykorzystaniu istniejącego instrumentarium krytyczno-metodologicznego. Jednak stopień, w jakim praca i jej poszczególne części spełniają oczekiwania recenzenta, pozostaje kwestią mniej oczywistą (o czym więcej poniżej).

Rozprawa składa się ze wstępu, czterech rozdziałów (jednego teoretycznego i trzech analitycznych), konkluzji oraz bibliografii. Praca liczy ogółem 284 strony. We wstępie pani mgr Rupińska jasno i precyzyjnie formułuje problem badawczy, który będzie chciała podjąć w swojej dysertacji, tj. zróżnicowane sposoby przedstawienia kobiecej twarzy w wybranych współczesnych utworach przynależących formalnie do angielskojęzycznej literatury amerykańskiej. Doktorantka prezentuje też wyodrębniony przez siebie do analizy korpus tekstów (*Niewidzialne potwory* (1999/2010) Chucka Palahniuka, *Spójrz na mnie* (2001/2003) Jennifer Egan, *Fix* (2006) Leslie Margolis, *The Fold* (2008) An Na, *Slant* (2008) Laury E. Williams oraz *Gdybym miała twoją twarz* (2020/2021) Frances Cha) oraz wyjaśnia jego genealogię, wskazując na genderowe (głównie pisarki kobiety), etniczne (pisarki i pisarz pochodzenia europejskiego i azjatyckiego) oraz autobiograficzne uwarunkowania (co w przypadku recenzenta, który sympatyzuje z poetyką „krytyki osobistej” jest warte podkreślenia i docenienia). Określa jednocześnie swoją orientację badawczą, którą najlepiej scharakteryzować można za pomocą terminu transdyscyplinowość, a łączącą tradycyjne metody literaturoznawcze z propozycjami z obszaru przede wszystkim socjologii i badań kulturowych. Choć formalna strona wstępu nie może budzić żadnych zastrzeżeń, gdyż modelowo wręcz określa cele, zakres oraz charakter pracy, jego merytoryczna zawartość ujawnia kilka problemów, które będą negatywnie oddziaływać na lekturę tekstu, w tym swoistą historyczno-kulturową amnezję (każącą choćby widzieć *selfie* jako narzędzie fundacyjne dla uznania kulturowej obecności i znaczenia twarzy, bez precedensu w historii patrzenia), czy też brak jasnego dostrzeżenia i zwerbalizowania uwikłania twarzy (i antropologii) w przemoc o charakterze rasistowskim (zwłaszcza antysemityzm). Prześlępienie tego zjawiska jest widoczne nie tylko w braku szerszej refleksji na temat miejsca twarzy oraz przemysłu kosmetycznego w

Wydział Filologiczny

Instytut

Filologii Angielskiej

Al. Mickiewicza 9A

31-120 Kraków

tel. +48 12 663 44 47

+48 12 663 43 71

www.ifa.filg.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

rasistowskim polu wizualnym, ale także na uporczywym przemieszaniu porządku etnicznego, geograficznego i narodowościowego („Caucasian” vs. „Korean American”); oraz – co uważam za najbardziej problematyczne w całej pracy – używaniu terminu „Caucasian”, który wywodzi się z pseudonaukowej XVIII-wiecznej koncepcji rasy i wykorzystywany jest dziś choćby w polityce rasistowskiej Stanów Zjednoczonych.

Zasadniczą część pracy otwiera pierwszy rozdział teoretyczny zatytułowany „The Politics of Face” – w mojej ocenie niestety najsłabszy fragment całej rozprawy, gdyż wymagający istotnych uzupełnień lekturowych i metodologicznych oraz nowego ustrukturyzowania. Nawet kilkukrotna lektura rozdziału nie pomaga w odpowiedzi na pytanie, czym tytułowa „polityka” miałaby być i co rzeczywiście stoi w centrum zainteresowań autorki rozprawy, a jednocześnie porządkuje sposób myślenia i konceptualizowania przedmiotu badań. Czy jest to semiotyka twarzy? Jej ontologia? Kulturowa historia widzialności i patrzenia, czy raczej etyka twarzy (w tym lewinasowska epifania)? *Le visage* czy też *la face*? Oczywiście doskonale zdaję sobie sprawę, że w zdedyscyplinizowanym i antyhierarchicznym modelu pisania ujęcie wielokierunkowe jest ze wszech miar uzasadnione, jednak przyjmując, że to głównie fizjonomia twarzy (ta „naturalna” i ta poddawana zabiegom kosmetycznym i działaniom medycyny estetycznej) oraz jej bezpośrednie doświadczenie stanowią oś pracy, należałoby oczekiwać, że część teoretyczna dokona bardziej precyzyjnego rozpoznania stanu badań i potencjalnych niezbędnych referencji oraz inspiracji metodologicznych. Być może wówczas autorka rozprawy dostrzegłaby, że miejsce Lacana czy Levinasa – których uproszczona lektura raczej banalizuje niż objaśnia złożone koncepcje obu myślicieli wymagające talmudycznej wręcz sztuki interpretacji – należałoby zastąpić bardziej oczywistymi i adekwatnymi dla pracy odniesieniami: choćby Hansem Beltingiem, którego *Faces. Historia twarzy* jest największym nieobecnym rozprawy, bell hooks („opozycyjne spojrzenie”), Paulem de Manem („od-twarzanie”), czy wreszcie Gilles’em Deleuze’em oraz Félixem Guattarim („twarzowość”). W części metodologicznej zabrakło też moim zdaniem nowszych propozycji wypracowanych w ostatnich dekadach, które skutecznie

Wydział Filologiczny

Instytut

Filologii Angielskiej

Al. Mickiewicza 9A

31-120 Kraków

tel. +48 12 663 44 47

+48 12 663 43 71

www.ifa.filg.uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

oświeciłyby dyskutowany problem – na przykład somatopoetyki lub nieantropomorficznej etyki i ontologii twarzy (twarze zwierząt nieludzkich). Wyostrzenie i zawężenie perspektywy metodologicznej pomogłoby też zrozumieć znaczenie i potencjalną kontrybucję poszczególnych przywoływanych w dysertacji modeli dla realizowanego projektu. Bo choć odwołania do Johna Bergera są w kontekście tego typu pracy oczywiste, to niemniej trzeba pamiętać, że Bergera nie interesuje twarz jako taka, jak chciałaby to widzieć autorka, lecz jej obrazowa reprezentacja w zachodniej historii sztuki i kulturze popularnej. Próba aplikowania teoretycznych rozważań do twarzy rozumianej jako struktura biologiczna jest zresztą zmorą sporej części pierwszego rozdziału pracy – bodaj najbardziej uderzającą przy próbie scharakteryzowania levinasowskiej koncepcji twarzy, gdzie „pierwsza filozofia” zostaje wezwana do zajęcia stanowiska wobec kanonów kobiecej urody („While Levinasian thought on the face is fascinating, it also seems rather idealistic when confronted with the sociocultural reality of facial beauty standards and treatment of individuals who do not embody them” [s. 32]). Subtelnym acz tekstowym świadectwem tej niepewności względem przedmiotu badań jest zresztą polskie tłumaczenie tytułu pracy, gdzie „beauty industry” raz figuruje jako „kanon piękna”, raz jako „branża urodowa”.

Omawiając pierwszy rozdział pracy, trudno też zignorować zasygnalizowany przeze mnie wcześniej brak perspektywy historycznej, która sięga przecież starożytności i bez której, w mojej ocenie, nie sposób prawidłowo zrozumieć najnowsze zjawiska w zakresie upiększania twarzy i ich uwikłania w szersze ekonomiczne, polityczne oraz społeczne dyskursy. Taka historyczna rekonstrukcja pomogłaby lepiej uwypuklić rolę i funkcję szeregu kategorii, które pojawiają się w pracy, jak, na przykład, normatywność reżimu estetycznego czy kapitał estetyczny – ich występowanie nie ogranicza się bowiem, jak jawi się to w rozprawie, do drugiej połowy XX i pierwszych trzech dekad XXI wieku (podobnie zresztą jak tzw. branża kosmetyczna). Brak ten odczułem szczególnie dotkliwie w kontekście ujmowania tradycji pozaeuropejskiej, zwłaszcza azjatyckiej, której zachodnie modele (jak choćby przywoływanego

Wydział Filologiczny

Instytut

Filologii Angielskiej

Al. Mickiewicza 9A

31-120 Kraków

tel. +48 12 663 44 47

+48 12 663 43 71

www.ifa.filg.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filologiczny

Instytut

Filologii Angielskiej

wielokrotnie Ervinga Goffmana) nie dostarczają adekwatnego opisu i które trudno sprobematyzować bez uruchomienia szeregu zewnętrznych i wewnętrznych uwarunkowań: wpływu doktryn zachodniocentrycznej antropologii, kolonializmu, eksportu kapitalizmu, globalizacji, itd. Uzupełnienie tej luki pomogłoby też moim zdaniem nie tylko uniknąć szeregu uproszczeń i błędów (w tym tych powtarzanych za wątpliwymi poznawczo źródłami), lecz także zniuansować pozycję, którą w pracy zdają się zajmować przemysł kosmetyczny oraz medycyna estetyczna – w tym ich bezapelacyjnie pozytywne aspekty (by wymienić tylko chroniące skórę kremy z filtrem UV).

Scharakteryzowane powyżej słabości rozdziału pierwszego nie przekreślają jednak niewątpliwego sukcesu, który autorce udaje się osiągnąć w trzech kolejnych rozdziałach analitycznych. Na specjalne wyróżnienie zasługuje różnorodność omawianych propozycji – nie tylko pod względem ich (nie)rozpoznawalności na rynku wydawniczym i pozycji autorek/autorów w globalnym obiegu literatury angielskojęzycznej, lecz także zastosowanych formuł narracyjnych, konwencji i mikro-gatunkowych przynależności. Doceniam także umiejętności interpretacyjne autorki rozprawy: uważność lekturową i sprawność dyskursywną, a także umiejętne powiązanie źródeł sekundarnych z własnymi obserwacjami i spostrzeżeniami.

Rozdział drugi poświęcony jest literaturze młodzieżowej i sposobom przedstawiania dziewczęcego wyglądu w tejże – szczególnie sankcjonującym ten wygląd normom, samoakceptacji oraz medycynie estetycznej. Trzy wybrane przez autorkę utwory, tj.: *Fix* Leslie Margolis, *The Fold* An Ny oraz *Slant* Laury E. Williams zostają omówione w perspektywie komparatystycznej, a ich punktem wspólnym staje się (w lekturze autorki) krytyka opresyjnych norm estetycznych narzucanych nastoletnim kobietom. Z trzech rozdziałów analitycznych ten, moim zdaniem, jest najmniej udany, gdyż noszący zbyt wyraźny ślad odautorskiej (negatywnej) wizji medycyny estetycznej. Moje wątpliwości budziły też podążanie za stereotypowym potraktowaniem kobiet nieheteronormatywnych i powtarzanie szkodliwych, przestarzałych (sprzed prawie czterech dekad) i sfalsyfikowanych tez o estetyce

Al. Mickiewicza 9A

31-120 Kraków

tel. +48 12 663 44 47

+48 12 663 43 71

www.ifa.filg.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

lesbijskiej. Zastanawiałem się ponadto nad niepodjęciem przez mgr Rupińską dosyć oczywistej kwestii antysemityzmu w powieści Margolis, co zdaje się sugerować język wstrętu wobec „*hooked nose*” bohaterki (s. 73) oraz biografia autorki. Największym sukcesem tego rozdziału jest jednak podjęcie kwestii nastoletniego „siostrzeństwa” – tematu interesującego w kontekście powiązania rytuałów afirmujących określone formy kobiecości oraz wspólnoty doświadczeń genderowych i który zostanie szerzej omówiony i opracowany w finałowej części pracy.

Kolejne dwa rozdziały analityczne są w moim przekonaniu najlepszymi fragmentami całej pracy. W pierwszym z nich autorka omawia dwie krytycznie rozpoznane powieści uznanych twórców literatury północnoamerykańskiej: *Niewidzialne potwory* Chucka Palahniuka oraz *Spójrz na mnie* Jennifer Egan. To ze wszech miar zasadne zestawienie w interesujący sposób ukazuje dialog odmiennych, acz w pewnym sensie komplementarnych ujęć twarzy, która podlega mechanicznemu uszkodzeniu. Podobnie jak w kolejnym rozdziale, autorka znacznie lepiej niż poprzednio buduje dla swojej analizy kontekst historyczno-kulturowy, zwraca uwagę na określone strategie narracyjne, co uzasadnia literaturoznawczy charakter badań i wykorzystuje ustalenia poczynione w rozdziale teoretycznym (być może poza Lacanem, którego porządek symboliczny doktorantka dalej próbuje uwięzić w tym, co fizjonomiczne). Wyróżniają się też podjęcie zasadniczej dla rozdziału kwestii „utrąty twarzy” (dla której wspomniani wcześniej przeze mnie a nieobecni w pracy Deleuze i Guattari byłiby cennym uzupełnieniem) oraz dyskusja nad „oszpeceniem” (ang. *disfigurement*) jako doświadczeniem uwalniającym od opresyjnych norm. Moje wątpliwości wzbudziło jedynie bezproblemowe użycie terminu *disfigurement* – zwłaszcza w związku z postulatami badaczek i badaczy związanych z krytycznymi studiami nad niepełnosprawnościami o jego zastąpienie innymi, bardziej inkluzywnymi i nienormatywnymi określeniami (np. *difference*, *variation*, *impairment*, itd.).

Finałowa część rozprawy z kolei poświęcona jest w całości powieści Frances Cha *Gdybym miała twoją twarz*. W rozdziale tym zainteresowania problematyką Azji Wschodniej, literaturą amerykańsko-

Wydział Filologiczny

Instytut

Filologii Angielskiej

Al. Mickiewicza 9A

31-120 Kraków

tel. +48 12 663 44 47

+48 12 663 43 71

www.ifa.filg.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Filologiczny

Instytut

Filologii Angielskiej

koreańską oraz zagadnieniem ludzkiej twarzy w odniesieniu do przemysłu kosmetycznego zostają najpełniej i najbardziej satysfakcjonująco wyrażone przez autorkę rozprawy. Mgr Rupińska sprawnie i przekonująco mobilizuje nie tylko szereg kontekstów właściwych dla kultury i tradycji koreańskiej, ale także zjawiska opisane przez współczesną praktykę socjologiczną, zwłaszcza tzw. „*beauty work*” oraz „*aesthetic labour*”, za pomocą których buduje wielopoziomą lekturę powieści Cha. W rozdziale tym powraca także wątek siostrzeństwa, stanowiąc tym samym swoistą kontynuację rozważań poczynionych w pierwszym rozdziale analitycznym. Jeśli czegoś w tej części zabrakło, to zwrócenia większej uwagi na struktury narracyjne właściwe dla wybranego tekstu literackiego. Uwadze mgr Rupińskiej o „pięknie” prozy Cha, nie towarzyszy niestety szersze omówienie estetycznego aspektu powieści, która moim zdaniem stanowiłaby istotne (i naturalne) uzupełnienie dla refleksji autorki o normach i kanonach piękna.

By spełnić oczekiwania stawiane recenzjom rozpraw doktorskich chciałbym na zakończenie odnieść się do opracowania redaktorskiego dysertacji. Praca została przygotowana z dużą starannością. Napisana jest poprawną i przejrzystą angielszczyzną, właściwą dla poetyki dysertacji akademickiej. Jak w niemal każdej rozprawie pojawiają się błędy, ale są one drobne i nie wpływają na odbiór pracy (na przykład niekonsekwencja w użyciu dywizów, półpauz oraz pauz). Doceniam też podanie w polskojęzycznym streszczeniu informacji o tłumaczeniach tekstów prymarnych na język polski, które zazwyczaj umykają autorom i autorkom rozpraw doktorskich. Z drugiej zaś strony uczuliłbym autorkę na zachowanie większej staranności w podawaniu obecnych w polskim dyskursie akademickim właściwych odpowiedników określonych terminów i koncepcji – nawet, jeśli ich polskie tłumaczenia nie zawsze są fortunate (na przykład „estetyka pracy” zamiast proponowanej przez autorkę „pracy pięknem”).

Na koniec chciałbym podkreślić, że poczynione w niniejszej opinii uwagi w przeważającej większości postrzegam nie jako krytykę lecz zaproszenie do refleksji nad ewentualną korektą i uzupełnieniem przyjętych stanowisk lub interpretacji. Mam też nadzieję, że okażą się one

Al. Mickiewicza 9A

31-120 Kraków

tel. +48 12 663 44 47

+48 12 663 43 71

www.ifa.filg.uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

przydatne w dalszej karierze zawodowej mgr Rupińskiej. Co najważniejsze, nie zmieniają one faktu, że w obecnej formie dysertacja proponuje spójną i konsekwentnie prowadzoną narrację, która, zgodnie z ustawą, stanowi rozwiązanie sformułowanego uprzednio problemu naukowego. **Stwierdzam zatem, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Wnioskuje tym samym o dopuszczenie pani mgr Agaty Rupińskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

dr hab. Robert Kusek, prof. UJ

Wydział Filologiczny

Instytut

Filologii Angielskiej

Al. Mickiewicza 9A

31-120 Kraków

tel. +48 12 663 44 47

+48 12 663 43 71

www.ifa.filg.uj.edu.pl